

**2022–2030 METŲ PLĖTROS PROGRAMOS VALDYTOJOS LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO
MINISTERIJOS SPORTO PLĖTROS PROGRAMOS PAGRINDIMAS**

PLĖTROS PROGRAMOS PASKIRTIS

Nacionalinio pažangos plano (toliau – NPP) uždavinys, kodas ir pavadinimas

4.4 uždavinys. Siekti gausinti aukščiausius Lietuvos sporto pasiekimus.

Prisidedama prie NPP 2.10 uždavinio įgyvendinimo.

1 problema – Sporto sistema neužtikrina aukščiausių sporto pasiekimų.

Sporto plėtros programa apima dvi pagrindines sistemines sporto sritis – fizinio aktyvumo ir aukšto meistriskumo, kurias tolygiai plėtojant galima dėti piramidės principu: pagrindą sudarytų vaikų ir suaugusiųjų fizinį aktyvumą skatinančios veiklos, o centrinė ir viršutinė dalis – aukšto meistriskumo sportas, kurį vainikuoja geriausi aukšto meistriskumo sportininkų pasiekimai.

Įgyvendinant Sporto plėtros programą ir užtikrinant tam tikrus fundamentalius pokyčius, siekiama stabilizuoti sporto piramidės pagrindą – didinti žmonių fizinį aktyvumą bei tokiu būdu gerinti aukšto sportinio meistriskumo pasiekimus. Sporto plėtros programa aprėpia negalią turinčių ir neturinčių asmenų sporto problematiką.

Šiuo metu sporto sistema neužtikrina aukščiausių sporto pasiekimų stabilaus didėjimo. Lietuvos sportininkų laimimų medalių skaičius olimpinio sporto šakų pasaulio (toliau – PČ), Europos suaugusiųjų čempionatuose (toliau – EČ) olimpinėse žaidynėse (toliau – OŽ) ir paralimpinėse bei kurčiųjų žaidynėse (toliau – PŽ, KŽ) kasmet mažėja, nors valstybės skiriamos biudžeto lėšos sporto sričiai didėja. 2016 metais skirta 33 014 tūkst. Eur ir iškovota 18 (asmenų, neturinčių negalios) ir 30 neįgaliųjų sportininkų (turinčių judėjimo, regėjimo, klausos negalią) medalių, 2017 metais skirta 33 953 tūkst. Eur ir iškovoti 9 medaliai, neįgaliųjų – 19 medalių, 2018 metais skirta 35 622 tūkst. Eur ir iškovota 13 medalių, neįgaliųjų – 13 medalių, 2019 metais skirta 42 105 tūkst. Eur ir iškovoti 2 medaliai, neįgaliųjų – 9 medaliai, 2020 metais – 51 190 Eur ir iškovoti 6 medaliai, neįgaliųjų – nevyko dėl COVID-19 pandemijos, 2021 metais – 48 205 Eur ir iškovoti 10 medalių, neįgaliųjų – 22 medaliai¹.

Sporto finansavimo didėjimas neturėjo didelės įtakos PČ, EČ, OŽ, PŽ, KŽ medalių ar rengiamų aukšto meistriskumo sportininkų skaičiui didėti, todėl, siekiant užtikrinti sporto pasiekimų ir dalyvių skaičiaus augimą, reikia identifikuoti pagrindines problemų priežastis ir jas išspręsti.

Sprendžiamos problemos priežastys:

1.1. Sportininkų rengimo ir išlaikymo sporte sistema neužtikrina sportininkų, galinčių atstovauti aukšto meistriskumo sporto varžybose, skaičiaus didėjimo ir aukšto meistriskumo sporto programos proveržio siekiant rezultatų.

1.1.1. Nerezultatyvios ir nekoordinuotos aukšto meistriskumo sporto finansinės priemonės.

Nuo 2018 metų vykdoma Lietuvos sporto reforma. Ją įgyvendinant atsisakyta centralizuoto individualių sporto šakų sportininkų rengimo olimpinėms žaidynėms Lietuvos sporto centre ir sudarytos vienodos pasirengimo sąlygos visoms sporto šakoms, lyderystę pavedant nacionalinių sporto šakų federacijoms. Valstybės biudžeto lėšos sportininkams pasirengti yra skiriamos paralimpiniam, regos, klausos, intelekto ar judėjimo negalias turinčių asmenų sporto judėjimams Lietuvoje vadovaujančių nevyriausybinių organizacijų ir nacionalinių sporto šakų federacijų (toliau kartu – federacijos) parengtoms aukšto meistriskumo sporto programoms įgyvendinti, o šių federacijų finansavimo kriterijai įtvirtinti Lietuvos Respublikos sporto įstatyme. Įgyvendinamas aukšto meistriskumo sporto programų (toliau – programa) finansavimo modelis vis dar leidžia, nepasiekus numatytų tikslų, kasmet vėl gauti finansavimą tokiai pat programai. Nėra programos vykdymo, kontrolės proceso, trūksta įvairių

sričių (mokslo, medicinos, tyrimų) ir kompetencijų (vadybos, finansinio, teisinio išprusimo, sporto ir treniruočių metodologijos) pagalbos. Esamą situaciją apsunkina sporto srities duomenų trūkumas ir stebėsenos nebuvimas. Programoms kasmet nuo 2018 metų skiriama apie 6–7 mln. eurų (2018 m. – 6,3 mln. eurų, 2019 m. – 6,8 mln. eurų, 2020 m. – 7,03 mln. eurų, 2021 m. – 9,7 mln.), dotuojant 55–68 federacijas, kurioms finansavimas paskirstomas nuo minimalių 3 000 iki maždaug 700 000 eurų ir nesiejamas su sportininkui parengti ir išlaikyti reikalinga suma. Per šešerius metus (2016–2021 m.) finansavimas sportui padidėjo, 2021 metais – 48 mln. eurų. 2021 metais iki 5 000 eurų buvo skirta 3 federacijoms, iki 10 000 – 6 federacijoms, iki 20 000 – 13 federacijų, iš viso – finansuojamų 61 sveikųjų ir 5 neįgaliųjų federacijos². Finansavimas nesiejamas su rengiamų sportininkų skaičiumi federacijose, neskatinamas jų didėjimas, todėl nesant atsekamumo koordinuoti priemonių neįmanoma.

Siekiant išlaikyti ir parengti Lietuvoje vieną aukšto meistriskumo sportininką, sudarant finansines sąlygas kompensuoti maitinimo, apgyvendinimo, transporto išlaidas mokomųjų treniruočių metu bei suteikiant minimalų medicininį aptarnavimą (neskaičiuojant trenerio, vadybininko, mediko ar mokslininko atlyginimų, inventoriaus ar dalyvavimo varžybose kaštų), reikalinga sportininko pasirengimo suma vidutiniškai sudaro apie 18 000–20 000 eurų per metus, o esant būtinybei rengtis užsienyje – dvigubėja. Sportininkų, turinčių negalią, finansiniai poreikiai dar trečdaliu didesni nei sveikųjų. Federacijos, negaunančios minimaliai būtinos dotacijos, negali užtikrinti aukšto meistriskumo sportininkų tinkamo pasirengimo, jų skaičiaus didėjimo, todėl dažniausiai lėšas nukreipia sporto šakos plėtrai, vaikams, jauniems pritraukti ir išlaikyti sporte. Finansuojant federacijas, atsiskaitymas už skiriamas lėšas nėra susietas su programoje nustatytais tikslais ir rezultatais³. Federacijų stebėseną nesudaro sąlygų operatyviai priimti pagrįstus sprendimus aukšto meistriskumo sporto finansavimo sistemai tobulinti, atsižvelgiant į sportinių rezultatų laimėjimus ar nuopusius, nėra skatinamas federacijų atsakingumas ir skaidrumas.

Fizinio aktyvumo skatinimo veikla yra aukšto meistriskumo sporto piramidės pagrindas ir būtina sąlyga, tačiau aiškios takoskyros, skirstant finansavimą bei numatant finansavimo prioritetus, sporto piramideje nėra. Skirstant finansavimą ir finansavimo prioritetus, finansavimo kryptys ir šaltiniai susimaišę, nėra aišku, kada dar yra plėtojamas fizinis aktyvumas, o kur prasideda aukšto meistriskumo sportas, teisinis sporto srities finansavimo reglamentavimas nebuvo greitai adaptuojamas besikeičiančioms problemoms, poreikiams ar pokyčiams įgyvendinti.

1.1.2. Nėra sukurtos sporto sistemos kokybės stebėsenos ir kompetentingos pagalbos.

Neturint aiškių detalių duomenų apie aukšto meistriskumo sportininkus, trenerius, sporto ir kitus specialistus, sporto stebėsenos sistema neatspindi visumos, todėl nėra sudarytų sąlygų vertinti naujų diegiamų priemonių poveikio ir jų kokybės, plačiau matyti esamą sporto situaciją, pagrįsti priimamus sprendimus duomenimis bei suteikti reikiamą pagalbą federacijoms ar sporto organizacijoms.

Neįdiegus sporto registro ar nuolat tikrinamų sporto stebėsenos rodiklių, sporto šakų finansavimo kriterijai labiau sietini su pagrindžiamais ir lengvai skaičiuojamais duomenimis – sporto laimėjimais. Sporto šakos populiarumas, masiškumas abejotinai pamatuojamas be Sporto registro, todėl šiuo metu yra sudėtinga įvertinti sporto šakos svarbą ir strategiškumą.

Be kokybiškos ir nuolatinės sporto sistemos ir jos dalyvių stebėsenos nevyksta kryptingos konsultacijos ar metodinės pagalbos teikimas federacijoms, sporto organizacijoms, diegiant gero valdymo principus, nėra įsteigtas kompetencijų centras, galintis teikti reikalingą metodinę pagalbą sporto organizacijoms atsižvelgiant į iškylančius iššūkius ir poreikius. Trūksta vadybos, sporto ekspertų, konsultantų, todėl federacijos daugiausia kliaujasi savo sporto šakos specialistų (įvairių trenerių pritraukimu), tuo tarpu sporto vadybai, teisiniui ar finansiniam raštingumui neskiriant reikiamo dėmesio. Tik sportinio rezultato siekimas be teisėkūros adaptavimo, strateginių sprendimų tobulinimo, naujų siekių modeliavimo bei kompetencijų tobulinimo, neįgyvendins pažangos plano rodiklių didėjimo ilguoju laikotarpiu.

1.1.3. Esama aukšto meistriskumo sportininkų pamainos identifikavimo, talentų pritraukimo sistema lemia, kad turime 2,5–3 kartus mažesnę nei kitose šalyse sportininkų skaičių.

Nepakankama aukšto meistriskumo sportininkų pamainos identifikavimo ir rengimo sistema.

Lietuvos sporto gimnazijos įsteigtos Vilniuje (2020 m. – 198 mokiniai, 2021 m. – 245 mokiniai), Šiauliuose (2020 m. – 206 mokiniai, 2021 m. – 221 mokinys) ir

Panevėžyje (2020 m. – 226 mokiniai, 2021 m. – 222 mokiniai), tačiau pasinaudoti galimybe sportuoti ir mokytis sporto gimnazijose gali visos Lietuvos sportininkai, nepriklausomai nuo teritorinių skirtumų.

Sporto gimnazijose ugdomų sportininkų skaičius yra 2,5–3 kartus mažesnis (santykinai pagal šalių gyventojų skaičių) nei kitose Europos ir Skandinavijos šalyse (išlaikant tą pačią proporciją Lietuvoje sporto gimnazijose, sporto grupių ir sporto klasių principu galėtų būti rengiama iki 1 500 sportininkų)⁴.

Kasmetinių sporto gimnazijų ataskaitų duomenimis, neigiamos kokybinės įtakos turi vangiai vykdoma tikslinė sportininkų atranka regionuose, kuriuose yra maža prieiga rinktis sporto šakas. Nėra jaunų talentų identifikavimo programos, nesukurta motyvacinė trenerio bei sportininko skatinimo bazė. Treneriai, perduodami savo auklėtinius į sporto gimnazijas, kartu su sportininku praranda savo atlygį. Treneris, perduodamas savo sportininkus sporto gimnazijoms, turi papildyti savo treniruojamų sportininkų skaičių naujais atletais ir kartu pats praranda galimybę tobulėti kartu su progresuojančiu sportininku.

Nevykdoma ir sporto gimnazijose ugdomų sportininkų nuolatinė sportinio meistriškumo augimo stebėseną (remiantis mokslinė prieiga), nėra sportininkų perkvalifikavimo į kitas sporto šakas. Bendradarbiavimo sutartį su medicinos ir mokslo laboratorija sudariusi tik viena sporto gimnazija. Skiriamas finansavimas neužtikrina galimybės sportuoti pasitelkiant kokybišką sporto inventorių. Neatlikta studija, ar sporto klasės diegimas ir išlaikymas bendro lavinimo mokyklose galėtų būti alternatyva naujoms sporto gimnazijoms kurtis mažiau apgyvendintuose regionuose. Nėra atliekamas veiklos auditas, o sporto gimnazijose keliama uždaviniai ar siekiai yra trumpalaikiai, kuriami vieniems metams.

Nepakankamas sporto gimnazijų ir savivaldybių sporto mokymo įstaigų sportininkų aprūpinimas sporto inventoriu, įranga bei sportinio ugdymo treniruočių stovyklose ir varžybose finansavimas. Apie 85–90 savivaldybių valstybės biudžeto lėšų (pagal 2017 m. Statistikos metraštį), skirtų savivaldybių sporto mokymo įstaigoms, skiriamos jų administravimui, trenerių atlyginimui mokėti ir tik 10–15 procentų turimo biudžeto atitenka sportininkų ugdymui. Nepakanka lėšų pagrindinei veiklai – sportininkų ugdymui organizuoti, užtikrinant tam tikrą treniruočių dienų skaičių stovyklose ir varžybose, kaip tai nurodo 2019 m. rugsėjo 4 d. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro patvirtintos Sportinio ugdymo organizavimo rekomendacijos (Nr. V-976), suderintos su Lietuvos sporto mokslo ekspertų taryba.

Federacijos, bendradarbiaudamos su sporto gimnazijomis, rengia drauge ar perima (ar savarankiškai parengia) olimpinės rinktinės pamainą (jaunimo amžiaus grupės ir studentus, toliau – pamainą). Per mažas valstybės stipendijas gaunančių pamainos sportininkų skaičius (PČ, EČ 1, 2 vietų laimėtojai) stabdo pamainos sportininkų progresą lygiavėčiai kaip ir nenuoseklus sportinio rengimo turinys. Apribotas finansų, mažo varžybų skaičiaus, lėtėja meistriškumo augimas, sportininko fizinis, techninis ir psichologinis tobulėjimas, o kartu ir trenerio bei sportininko atitinkami profesiniai gebėjimai ir motyvacija. 2021 m. Valstybės kontrolės išankstinės išvados duomenimis, pabrėžta, jog, nesiimant priemonių ugdyti perspektyvią sportininkų pamainą, gali būti neužtikrintas sportininkų, galinčių atstovauti aukšto meistriškumo sporto varžybose, skaičiaus didėjimas ir aukšto meistriškumo programos tęstinumas ar rezultato proveržis⁵.

1.1.4. Nėra įgyvendinamų priemonių, leidžiančių sportininkams kuo ilgiau tęsti karjerą ir integruotis į darbo rinką.

Aukšto meistriškumo sportininko karjera vidutiniškai trunka nuo 10 iki 25 ar daugiau metų, todėl neįgyvendinama dvikryptė sportininko karjeros programa arba ilgalaikės motyvacinės sistemos stoka paskatina dalį sportininkų baigti karjerą anksčiau, nei reikėtų. Problema aktuali visoms sporto šakoms visoje Lietuvoje. Neretai, baigęs sėkmingą sportininko karjerą, vidutiniškai 35-erių metų sportininkas (20 metų skyręs sportui ir atstovaudamas Lietuvai tarptautinėse varžybose) neturi išsilavinimo ir specialybės, kartais jau sukūręs šeimą, augina vaikus ir yra paliekamas tolimesnei savarankiškai integracijai į darbo rinką. Šiuo metu galimybės derinti studijas ir treniruotes sunkiai įgyvendinamos, lyginant su kitomis pasaulio valstybėmis, su kuriomis tenka varžytis dėl medalių. Jungtinių Amerikos Valstijų aukšto meistriškumo sportininkams apmokamos bendrabučio išlaidos, skiriama stipendija ir lanksti studijų ir socialinių garantijų bei aprūpinimo programa. Lietuvoje aukšto meistriškumo sportininkui, studentui, dalį dienos skiriančiam mokymuisi, o kitą – dviem treniruotėms, nepakanka laiko per parą dirbti, kad užsitikrintų minimalų finansinį pagrindą – sumokėtų už studijas, bendrąją, paslaugas, gautų socialines garantijas ar paskolą. Sporto ir studijų derinimas, aukštųjų mokyklų dėmesys sportui ir fiziniam aktyvumui, atstovavimas universitetui nėra pakankamai vertinamas, todėl turi neigiamą įtaką siekiant ir sporto karjeros, ir studijų, būtinybei esant pasirinkti vieną iš dviejų. Neįteisinti sutartiniai ar darbo santykiai nacionalinėse sporto federacijose nesuteikia sportininkui darbo stažo, o patyrus traumą, nelieka galimybės gauti

netekto darbingumo išmokų, baigti mokamas studijas ir gauti išsilavinimą. Studentų aukšto meistriško finansavimo modelis, turintis visas analogiškas atstovavimo Lietuvai galimybes (PČ, EČ, Universiadoje), neišgrynintas, veiklos pasyvios. Nėra aukšto meistriško sportininkų minimalios kvalifikacijos pripažinimo (suteikimo), baigus ilgalaikę sportininko karjerą.

1.2. Trūksta sportininkams rengti reikalingų kvalifikuotų sporto specialistų.

1.2.1. Šiuolaikinių aukšto meistriško sporto tendencijų neatliepanti sporto specialistų, trenerių rengimo, motyvacijos ir kvalifikacijų kėlimo sistema, jų profesinio tobulinimo trūkumas.

Lietuva yra viena labiausiai atsiliekančių šalių Europos Sąjungoje pagal dirbančiuosius sporto srityje. Kaip rodo 2020 metų „Eurostat“⁶ duomenys, Lietuvoje sporto srityje dirba tik 0,4 proc. visų dirbančiųjų (2015 metais dirbo 0,5 proc.), mažiau su sportininkais dirba tik Rumunijoje – 0,2 proc. Palyginimui: Švedijos rodikliai siekia 1,6 proc., Suomijos – 1,4 proc., bendras Europos Sąjungoje išvestas vidurkis – 0,7 proc.

Didėjant sporto rinkai, auga įvairaus sporto profilio ir išsilavinimo specialistų paklausa, tačiau rengiamų sporto specialistų skaičius (pasiekimų ir laisvalaikio sporto) išlieka nedidėjantis: per 2017–2018 m. parengta 141, per 2018–2019 m. parengta 122, per 2019–2020 m. parengta 115, per 2020–2021 m. – 126 sporto krypčių grupės absolventų. Profesinis sporto specialistų rengimas tampa būtinybe⁷ užsibrėžiant siekį didinti gyventojų fizinį aktyvumą. Lėtai adaptuojami trenerių rengimo metodai, lyginant su kintančiais ir augančiais šiuolaikinio aukšto meistriško sporto reikalavimais, nelanksti sporto specialistų kompetencijų kėlimo sistema, stebimas keleto sporto šakų teigiamas dominavimas, kurios, užsitikrinusios finansavimą nuolatiniiais sportiniais rezultatais, seka pokyčius profesionaliame sporte, diegia trenerių rengimo tobulinimo ir treniravimo naujoves, kelia jų kvalifikaciją savarankiškai ieškomos sprendimų. Pririšus sportininko pasiekimą (sportinį rezultatą) prie trenerio atlyginimo, pastebimas atvirkščias rezultatas – ryški sportinės formos forsavimo problema ir neigiama įtaka sportininko sveikatai. Priemonių, kaip sporto srities specialistus, ypač jaunesnio amžiaus, pritraukti į mažesnius miestus ir regionus, vis dar trūksta. Taip pat trūksta fizinio aktyvumo specialistų, gebančių tinkamai dirbti su negalia turinčiais asmenimis bei užtikrinti tinkamą šios tikslinės grupės fizinį aktyvumą.

Teigiami dopingo vartojimo atvejai parodo, kad tiek treneriai, tiek sportininkai vis dar ieško, kaip neteisėtu būdu ir greitai pasiekti aukščiausią sportinį rezultatą ir nesivadovauja naujausiomis sportininkų rengimo metodologijomis, nesiekia žinių šioje srityje tobulinimo. 2020 m. vis dar fiksuoti dopingo vartojimo pažeidimai – 22 sprendimai (10 bylų – draudžiamos medžiagos ir / ar metodo vartojimo, 12 bylų susijusių su kitais pažeidimais), 2020 m. priimti 6 sprendimai, susiję su sportininko pagalbinio personalu, 15 – su sportininkais, 2021 m. – 8 bylos⁸.

1.2.2. Mokslininkų paslaugomis naudojasi vos ketvirtadalis rengiamų sporto šakų sportininkų ir trenerių.

Trūksta užsakomųjų tyrimų ir jų rezultatų taikymo traumų prevencijai, nėra taikomos mokslinės diagnostikos priemonės, paslaugos nėra mobilios. Vis dar nevertinamas mokslo potencialas nesukuria darbo vietų rinkoje tokiems specialistams kaip biochemikai, biomechanikai, technikai ir kt.

Mokslininkų paslaugomis naudojasi vos ketvirtadalis rengiamų sporto šakų sportininkų ir trenerių, nes pagrindinės laboratorijos yra universitetuose Vilniuje (nuo 1993 m. tiriami 15 sporto šakų atstovai iš finansuojamų 65, aptarnauja 2,5 etato mokslininkų) ir Kaune (nuo 1992 m. laboratorija aptarnauja 8 federacijas ir 7 kitas sporto organizacijas, su federacijomis dirba 15 mokslininkų, iš viso dirbančiųjų – 36). Mažai išreikštas aukšto meistriško sportininkus rengiančių organizacijų ir federacijų poreikis moksliniam pasirengimo procesui valdyti ir aptarnauti, nesukuria stiprios sporto mokslo platformos, kuri būtina jau nuo pirmųjų sportininko žingsnių (sporto šakos pasirinkimo) ir vėliau – sportinės formos gerinimo procese. Mokslo asistavimas visiškai eliminuotas ir neįgalųjų sporte.

1.2.3. Sporto medicinos specialistų, paslaugų apimčių ir mobilumo trūkumas.

Po sporto sistemos reformos visos lėšos sportininkams rengti skiriamos tiesiogiai federacijoms – jos pačios perka medicinos, masažuotojų, kineziterapeutų ir kitas paslaugas, tačiau dalis paslaugų tapo neprieinamos dėl mažo sporto medicinos paslaugų paketo. Šiuo metu Lietuvoje medicinos ir sporto medicinos paslaugas teikia medikai tik 5 miestuose: Vilniuje, Kaune, Panevėžyje, Šiauliuose ir Klaipėdoje. Tai apsunkina šių paslaugų prieinamumą kitų savivaldybių sportuojantiems vaikams ir jaunimui. Penkiuose sporto medicinos centruose dirba 23 sporto medicinos gydytojai, besidalijantys 17,5 etato (Vilniuje – 7, Kaune – 9, Klaipėdoje – 2, Šiauliuose – 2, Panevėžyje – 3); kitų specialybių gydytojų – 34, besidalijantys 15,5 etato; masažuotojai, kineziterapeutai ir laboratorijų darbuotojai – 32 (besidalijantys 21,75 etato) ir 33 bendrosios praktikos slaugytojai, besidalijantys 28,5 etato. Sporto medicinos paslaugų mobilumo ir paslaugų spektro užtikrinimo federacijoms trūksta tiek Lietuvoje, tiek jis neužtikrinamas ir užsienio stovyklų ar renginių metu. Būtinybė operatyviai gauti sporto medicinos paslaugas ypač aktuali federacijoms, turinčioms mažesnį sportininkų skaičių dėl elementarių ekonominių naudos paskaičiavimo rodiklių perkant paslaugą, o ne samdant atskirus specialistus. Trūksta sportininkų sveikatos sekimo, prevencinių priemonių bei naujų technologinių sprendimų ar inovacijų išnaudojimo, dirbant ar suteikiant paslaugas nuotoliniu būdu.

1.3. Sporto bazių ir treniruočių kompleksų stoka ir neatitiktis fizinio aktyvumo ir aukšto meistriškumo sporto poreikiams.

1.3.1. Sporto bazių ir treniruočių kompleksų statyba nėra pagrįsta regioniniu, demografiniu ir sporto šakų poreikių paskaičiavimu, nesiremia sisteminiu esamų objektų skaičiaus ir būklės vertinimu.

Sportas svarbus Lietuvos ekonomikai ir dėl naujų diegiamų darbo vietų, dėl vidutiniškai sukuriama 3,5 proc. metinio BVP. Sporto politika yra formuojama siekiant spręsti ir aukšto meistriškumo, ir fizinio aktyvumo sporto uždavinius, siekti bendrų sporto tikslų, todėl būtinas sporto paslaugų spektro tolygumas ir prieinamumas visiems asmenims, įskaitant ir asmenis su negalia bei vyresnius asmenis.

Sporto objektų statybos savivaldybėse nėra sistemiškai pagrįstos regioniniu ar demografiniu paskaičiavimu, nėra įvertintas potencialių sportuojančiųjų skaičius statybų planavimo procese, neaiškus sporto objektų skaičius ir būklė.

Nėra sporto infrastruktūros ateities plėtros vizijos, sporto objektų registro, todėl infrastruktūra statoma vertinant atskirų objektų statytojų iniciatyvumą⁹.

1.3.2. Tarptautinius standartus atitinkančių sporto bazių, treniruočių kompleksų, reikalingų aukšto meistriškumo sportininkams ir sporto renginiams rengti, trūkumas.

2011–2020 metų valstybinėje sporto plėtros strategijoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Seimo 2011 m. kovo 24 d. nutarimu Nr. XI-1296 „Dėl 2011–2020 metų valstybinės sporto plėtros strategijos patvirtinimo“, planuotas 40 sporto infrastruktūros objektų skaičius, tenkantis 10 tūkst. gyventojų, nebuvo pasiektas – 20 (2019). Planuojant ir projektuojant naujus sporto infrastruktūros objektus retai keliamas tikslas pritaikyti sporto bazes ir treniruočių kompleksus aukščiausio lygio tarptautiniams renginiams, nėra pasitelkiami sporto šakos specialistai ar tarptautiniai ekspertai, todėl pastatytos bazės netenkina tarptautinių standartų, o tai riboja ir sportininkų meistriškumo kėlimą. Vienos masiškiausių sporto šakų Lietuvoje – futbolas, lengvoji atletika, plaukimas – iki šiol neturi aukščiausio lygmens šių sporto šakų standartus atitinkančių bazių. Iš 60-ies 2021–2022 m. valstybės vystytų ir numatytų vystyti sporto objektų tik du iš jų (S. Dariaus ir S. Girėno stadionas Kaune ir Panevėžio m. baseinas) yra aukščiausio tarptautinio lygio sporto infrastruktūros objektai. Kita vertus, dalis tarptautinius standartus atitinkantys sporto statinių nėra išnaudojami prisitraukiant didelės reikšmės tarptautinius sporto renginius Lietuvoje. Nėra sudaromos galimybės įvairioms sporto šakoms dalyvauti pasaulinio lygio renginiuose Lietuvoje minimaliais finansiniais kaštais, lyginant su išvykomis į užsienį. Kasmet federacijos galėtų surengti nuo 2 iki 15 pasaulio ir Europos čempionatų Lietuvoje, su grįžtamąja ekonomine nauda pačiai valstybei.

Valstybės ir savivaldybių lėšomis pastatyti sporto objektai nėra racionaliai panaudojami didžiuosiuose miestuose, sporto bazių ir treniruočių kompleksų trūkumas lemia ribotą sporto infrastruktūros objektų prieinamumą aukšto meistriškumo sportininkams reikalingu metu. Bendruomenės galimybes sportuoti riboja tam tikrų sporto

aikštynų ar lauko kompleksų aptvėrimas, darbo valandų ir poilsio dienų režimas. Kadangi vis dar trūksta ir aktyvaus laisvalaikio erdvių – esamos sporto bazės perpildytos, paslaugų kokybė nėra tinkama, todėl aukšto meistriškumo komandos renkasi paslaugas užsienio valstybėse, kur yra daugiau sportininkui reikalingo lankstumo, prieinamumo ir pasiūlos. Vertinant nacionalinių sporto šakų federacijų aukšto meistriškumo programas, pastebima tendencija, kad nacionalinių sporto šakų federacijų sportininkai, kuriems reikalingos specializuoto pasirengimo sporto bazės, vidutiniškai iš 12 mėnesių 4–5 mėnesius treniruoiasi užsienyje.

1.3.3. Nepakankama ir ne visiems prieinama vystoma fizinio aktyvumo infrastruktūra, neišnaudotos jų teikiamos galimybės, ne visa infrastruktūra prieinama asmenims su negalia.

Nevykdomas anksčiau pastatytų sporto infrastruktūros objektų prieinamumo asmenims su negalia gerinimas.

2019 m. iš viso šalyje buvo apie 6 tūkst. sporto objektų. Išankstinio tyrimo rezultatai rodo, kad Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai reikia atlikti tyrimus ir analizes dėl šių objektų poreikio pagal sporto šakas, regionus, galimybes organizuoti tarptautinius renginius bei valstybės mastu nustatyti infrastruktūros vystymo kryptis. Fiziniam aktyvumui aktuali infrastruktūra kuriama lėtai (per 10 pastarųjų metų valstybės lėšomis atnaujinti tik 68 mokyklų aikštynai), ne visa sporto infrastruktūra adaptuota neįgaliesiems bei vyresnio amžiaus žmonėms. Trūksta koordinacijos tarp skirtingų į šią sritį investuojančių institucijų ar organizacijų. Esama sporto infrastruktūra dažnai lieka nepanaudota dėl mokyklų aikštynų neprieinamumo, silpnos klubinės kultūros bei vietos bendruomenių pasyvumo ir neįgaliųjų interesus atstovaujančių organizacijų neįsitraukimo.

1.4. Lietuva atsilieka nuo Europos Sąjungos šalių vidurkio pagal sportuojančiųjų ir besimankštinančiųjų skaičių.

Lietuvos gyventojai nėra pakankamai fiziškai aktyvūs – 2018 metais daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų (51 proc.) nesportavo ir nesimankštino, tuo mūsų šalis 5 procentiniais punktais atsiliko nuo ES šalių vidurkio (*Specialaus sporto ir fizinio aktyvumo Eurobarometro tyrimas, 2018*) (toliau – *Eurobarometro tyrimas*). Reguliariai sportavo ir mankštinosi tik 11 proc. šalies gyventojų, tačiau tokia pati dalis jų per dieną sėdėdami praleisdavo 8 ir daugiau valandų. Remiantis Valstybinio audito ataskaitoje („*Ar užtikrinamas vaikų sveikatos stiprinimas*“¹⁰, 2019) (toliau – *Valstybinio audito ataskaita*) pateiktais skaičiavimais, Lietuvos gyventojų fizinis neaktyvumas valstybei vidutiniškai kainuoja apie 300 mln. eurų. Ryškūs lyčių skirtumai (merginų – 47 proc., vaikinių – 22 proc.) niekada nesportuojančiųjų arba sportuojančiųjų tik retkarčiais jauniausioje – 15–24 m. amžiaus respondentų grupėje rodo nepakankamo moterų įsitraukimo ir dalyvavimo fizinio aktyvumo veiklose situaciją bei neigiamas moterų dalyvavimo šiose veiklose tendencijas, o tai savo ruožtu potencialiai lemia riziką dėl nepakankamo motyvacijos aktyviam gyvenimo būdui formavimo bei ugdymo jų šeimose ateityje. Didelis procentas (71 proc.) niekada nesportuojančių arba tai darančių tik retkarčiais abiejų lyčių Lietuvos vyresnių nei 55 m. amžiaus gyventojų atspindi sisteminius nepakankamo šios amžiaus grupės žmonių į(si)traukimo į fizinio aktyvumo paslaugų sektorių trūkumus. Mažai skatinamas gyventojų savanoriškas dalyvavimas sporto ir fizinio aktyvumo veiklose – tuo užsiima tik 3 proc. šalies žmonių (*Eurobarometro tyrimas*).

1.4.1. Neišnaudotos visų amžiaus grupių sveikatinimo fizinio aktyvumo priemonėmis galimybės, stokojama tarpinstitucinio bendradarbiavimo įvairiuose sektoriuose.

Mažai ir netolygiai išnaudojamos visų amžiaus grupių gyventojų sveikatinimo fizinio aktyvumo priemonėmis galimybės, neformuojamas sveikos gyvensenos įprotis dalyvauti šeimos fizinio aktyvumo veiklose. Trūksta fizinio aktyvumo sporto srityje veiklų tolygumo skirtinguose Lietuvos regionuose, ypač nuo didžiųjų šalies centrų nutolusiose savivaldybėse. Liga arba negalia yra trečioji Lietuvos gyventojų nurodyta priežastis, dėl kurios jie nesportuoja ir nesimankština, tai rodo žmonėms su negalia pritaikytų sportavimo sąlygų bei sporto ir fizinio aktyvumo paslaugų stygių. Nors didžioji Lietuvos gyventojų dalis geba savarankiškai sportuoti ir mankštintis namuose, tačiau ši situacija išryškina ir nepakankamą paslaugų pasiūlą bei sporto ir laisvalaikio infrastruktūros prieinamumo gyventojams trūkumą. Net 40 proc. šalies gyventojų pasigenda aktyvesnio savivaldybės vadovų indėlio plėtojant fizinio aktyvumo veiklas jų gyvenamojoje vietovėje, o ketvirtis nurodo negaunantys jų poreikius atliepiančių

fizinio aktyvumo paslaugų iš vietovėje veikiančių sporto klubų bei kitų sporto ir fizinio aktyvumo paslaugų teikėjų (*Eurobarometro tyrimas*). Stebimas skirtingų sektorių fragmentiškumas įgyvendinant fizinį aktyvumą ir sveiką gyvenseną skatinančias priemones, trūksta bendro šias tarpinstitucines veiklas koordinuojančio mechanizmo. Esama sporto ekonominių rodiklių rinkimo ir analizės sistema neužtikrina visaverčio sporto sektoriaus ekonominės reikšmės pagrindimo ir apsunkina sportu sukuriama pridėtinės vertės kitiems sektoriams įvertinimą.

1.4.2. Nepakankamas dėmesys ir sąlygos mokinių fiziniam aktyvumui švietimo įstaigose.

Neatnaujintas fizinio ugdymo pamokų turinys, nepakankamai užtikrinamas tarpdalykinis fizinio aktyvumo integravimas įgyvendinant formalųjį švietimą, mokiniams tenkantis didelis akademinis krūvis mažai motyvuoja mokinius dalyvauti fizinio ugdymo pamokose bei kitose judėjimą skatinančiose veiklose jų mokyklose. Mokyklose fiziniam aktyvumui teikiama per mažai dėmesio, fizinė aplinka retai atitinka mokinių judėjimo poreikius, patiriamas sportuoti skirtų erdvių (ypač uždarų) bei sporto inventoriaus ir kokybiškų su fiziniu ugdymu susijusių higienos sąlygų (persirengimo kambarių, dušų) stygius mokyklose, apsunkinantis kokybišką fizinio ugdymo turinio ir šio dalyko apimčių įgyvendinimą. Esamos sportavimo aplinkos mažai pritaikytos negalia turintiems mokiniams, todėl jų prieinamumas šiai mokinių grupei yra ribotas. 10,3 proc. švietimo įstaigų neturi savo sporto salės, 28,6 proc. mokyklų fizinis ugdymas vykdomas bendroje sporto ir aktų salėje, kuri tik iš dalies tinka fiziniam ugdymui, o 19,4 proc. bendrojo ugdymo ir 25 proc. ikimokyklinio ugdymo mokyklų vaikų neaprupinami reikiamomis priemonėmis (*Valstybinio audito ataskaita*). Saugumo sumetimais fiziškai aktyvi veikla kitose nei sportuoti skirtose mokyklų erdvėse dažnai apsiriboja tik fizinio ugdymo pamokomis, mokiniai retai skatinami atlikti fiziškai aktyvias intervencijas (pertraukėles) pamokų metu. Tik pusė Lietuvos švietimo įstaigų stebi ir užtikrina, kad vaikai kasdieniam fiziniam aktyvumui skirtų ne mažiau kaip 60 min., tokia pati dalis šalies ikimokyklinio ugdymo mokyklų neturi fizinio ugdymo specialisto. Vis dar mažai šalies švietimo įstaigų pasiryžusios skatinti mokinių fizinį aktyvumą pagal europinį modelį, tik 10 proc. Lietuvos mokyklų atitinka aktyvios mokyklos kriterijus. Trūksta mokslinio bendradarbiavimo vertinant mokinių fizinio pajėgumo rodiklius, bendradarbiavimo tarp mokykloje dirbančio visuomenės sveikatos specialisto, fizinio ugdymo mokytojo ir tėvų teikiant mokiniams konsultacijas dėl fizinių ypatybių įvertinimo ir jų tobulinimo, tobulintina grįžamojo ryšio technologinė sistema. Silpni gyventojų fizinės saviugdos skatinimo mechanizmai, trūksta fizinio raštingumo iniciatyvų atliepiančių įvairaus amžiaus bei skirtingų socialinių grupių poreikius. Bendrojo ugdymo mokyklose nepakanka specialaus, mokiniams su negalia pritaikyto sportinio inventoriaus, mokyklos sporto infrastruktūra ne visa apimtimi tenkina šių mokinių judėjimo poreikius bei sunkina bendrųjų fizinio ugdymo gebėjimų ugdymą; fizinio ugdymo mokytojams trūksta specialiųjų žinių darbui su negalia turinčiais mokiniais. Mažai skatinamas mokinių aktyvus keliavimas (pėsčiomis, dviračiais, paspirtukais ir pan.) į mokyklą ir iš jos. Trūksta aktyvesnio bendradarbiavimo su mokinių šeimos nariais ir jų įsitraukimo į bendrą fizinį aktyvumą skatinančias veiklas mokyklose – tik 10 proc. vyresnių klasių mokinių tėvų įsitraukia į bendrą sveikatinimo veiklas mokyklose (*Valstybinio audito ataskaita*). Nepakankamas didžiosios Lietuvos mokinių dalies fizinis aktyvumas prisideda ir prie prastesnės mokinių gyvenimo kokybės, didėjančio fizinio ir psichinio nuovargio, pasireiškiančio bloga nuotaika, nerimu, miego sutrikimais, bei turi neigiamą įtaką jų mokymosi pasiekimams.

1.4.3. Nepakankamai išnaudojamos vaikų ir jaunimo neformaliojo sportinio ugdymo galimybės.

Maža dalis Lietuvos mokyklinio amžiaus vaikų yra pakankamai fiziškai aktyvūs laisvalaikio: Higienos instituto¹¹ 2020 metų duomenys rodo, kad Pasaulio sveikatos organizacijos rekomenduojamą kasdienio judėjimo lygį po pamokų pasiekia tik mažiau nei 14 proc. mokyklinio amžiaus vaikų. Didelės sportavimo paslaugų kainos neužtikrina visų socialinių grupių, ypač vaikų iš nepasiturinčių, socialinę atskirtį patiriančių šeimų, bei didesnio vaikų ir jaunimo su negalia įsitraukimo į fizinio aktyvumo priemones. Karantino laikotarpis dar labiau pablogino situaciją: Vilniaus universiteto mokslininkų atliktų tyrimų rezultatai („*Nuotolinis vaikų ugdymas pandemijos dėl COVID-19 metu: grėsmės bei galimybės ekosisteminiu požiūriu*“, <https://www.fsf.vu.lt/naujienos/fakulteto-ivykiai/4064-rekomendacijos-nuotoliniam-vaiku-ugdymui-pandemijos-metu#vaiku-sveikata-pandemijos-metu>) parodė, kad karantino metu žymiai pailgėjo ne tik naudojimas įvairiais informacinių technologijų prietaisais mokymosi tikslais, bet ir laisvalaikio bei pramogoms skiriamas laikas prie ekranų. Daugiau nei trečdalis vaikų emocinė būseną ar elgesį pirmojo karantino (2020 m. pavasarį) metu pablogėjo, jie daugiau laiko leido prie ekranų, buvo mažiau fiziškai aktyvūs, mažiau buvo lauke, neturėjo nuoseklios dienos tvarkės ir miego

režimo, o jų tėvai jautė didesnę įtampą. Labiau pablogėjo emocinė būseną ar elgesys ir tų vaikų, kurie iki karantino turėjo emocinių ar elgesio problemų. Nustatyta, kad, ilgėjant bendram ekranų laikui, daugėja vaikų somatinių simptomų (galvos, pilvo, akių ir kitokių skausmų, nuovargio) bei mažėja miego trukmė ir bendra miego kokybė, mažesnis jų fizinis aktyvumas. Remiantis vaikų ir tėvų apklausa, padaugėjo vaikų galvos skausmų, regėjimo sutrikimų ir nutukimo, šie sutrikimai siejami su ilgesniu prie ekranų praleidžiamu laiku, mažesniu fiziniu aktyvumu, prastesne emocine savijauta. Taip pat nustatytas vaikų nutukimo padidėjimas, kuris siejasi su dažniau patiriamais emociniais, elgesio ir mokymosi sunkumais, todėl viena pagrindinių mokslininkų pateikiamų rekomendacijų yra tinkamas laiko ir dėmesio skyrimas fiziniam aktyvumui, fiziniams pratimams bei buvimui lauke dienos šviesoje. Vis dar nepakankamai išnaudojamos sporto kaip prevencinės priemonės taikymo galimybės vaikų ir jaunimo neformaliojo švietimo metu, didelės sportavimo paslaugų kainos neužtikrina visų socialinių grupių, ypač vaikų iš nepasiturinčių, socialinę atskirtį patiriančių šeimų bei didesnio vaikų ir jaunimo su negalia įsitraukimo į fizinio aktyvumo ir kitas neformaliojo švietimo veiklas. Neprasmingai leidžiamas laisvalaikio laikas, organizuotomis veiklomis neugdomi socialiniai įgūdžiai sudaro prielaidas jaunuoliams ieškoti kitų, dažnai nusikalstamo pobūdžio užsiėmimų: 2018 metais nepilnamečiai sudarė 3,3 proc. visų nuteistųjų Lietuvoje (<https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-statistikos-metrastis/lsm-2019/gyventojai-ir-socialine-statistika/nusikalstamumas-ir-baudziamoji-teisena>); 2020 metų Higienos instituto tyrimo rezultatai parodė, kad per paskutinius metus net 22 proc. mokyklinio amžiaus vaikų vartojo alkoholinius gėrimus, 20 proc. rūkė elektronines cigaretes ar naudojo panašius elektroninius įtaisus, 13 proc. rūkė tabaką, 3,2 proc. vartojo kanapes, o 1,8 proc. – kitus narkotikus.

1.4.4. Sisteminio valdymo žmoniškųjų išteklių fizinio aktyvumo ir pradinio lygmens sporto (angl. *grassroots sport*) srityje trūkumas.

Esama fizinio aktyvumo instruktoriaus kvalifikacijos įgijimo sistema riboja sporto paslaugų sektoriuje dirbančių asmenų skaičiaus augimą, o nesukurta sporto sektoriaus specialistų kvalifikacijos tobulinimo įvairiuose kvalifikaciniuose lygmenyse sistema apsunkina naujų, inovatyvių, mokslu pagrįstų fizinio aktyvumo skatinimo ir sveikatos stiprinimo būdų įgyvendinimą. Veikianti šios srities specialistų rengimo sistema nesuderinta su pažangiu Europos fizinio aktyvumo ir sveikatingumo sektoriaus specialistų rengimo modeliu ir ne iki galo atliepia šios srities paslaugas gaunančių tikslinių gyventojų grupių poreikius, ypač asmenų su negalia ir vyresnių asmenų, o esama sporto specialistų kvalifikacijos tobulinimo bei finansavimo tvarka neskatina sisteminio masinio vaikų įtraukimo į atitinkamos sporto šakos pradinio lygmens sporto pratybas per nevyriausybinės sporto šakų organizacijas. Aukšti kvalifikaciniai reikalavimai asmenims, atliekantiems atitinkamų specialiųjų gebėjimų nereikalaujančias užduotis, neskatina sporto ir sveikatingumo darbuotojų nuoseklios rengimo sistemos taikant pameistrystės principą. Ilgai trunkančios neformaliojo fizinio aktyvumo specialistų rengimo programos aukštesiose mokyklose nepatrauklios dėl didelių finansinių kaštų, nėra šios srities specialistų profesinio rengimo programų pasiūlos, tai riboja jaunų ir motyvuotų specialistų įsiliejimo į sporto ir sveikatingumo paslaugų sektorių galimybes. Jaunų specialistų trūkumas ypač jaučiamas regionuose, kuriuose taip pat stebimas ir kvalifikuotų darbui su neįgaliais asmenimis turinčių sporto specialistų stygius, lemiantis regioninius netolygumus bei neįgalių žmonių socialinės atskirties didėjimą. Nepatraukli įsidarbinimo rinka, sporto ir sveikatingumo specialistų kvalifikacijos tobulinimo sistemos nebuvimas lemia mažėjantį aukštesiose mokyklose parengtų specialistų skaičių: per 2017–2018 m. parengta 18, per 2018–2019 m. – 19, per 2019–2020 m. – 11 fizinio aktyvumo ir sveikos gyvensenos kryptų grupės absolventų.

¹ https://www.smm.lt/uploads/documents/Administracine%20informacija/planavimo%20dokumentai/pletros%20programos/1_medaliu_skaidre_202112.pdf.

² <https://www.smm.lt/uploads/documents/Sportas/isakymai/2021-03-24-V-442.pdf>.

³ https://www.vkontrole.lt/pranesimas_spaudai.aspx?id=25289.

⁴ Tarptautinės konferencijos *Nachwuchsforderung* (Vokietija 2015 m.) medžiaga.

⁵ https://www.vkontrole.lt/pranesimas_spaudai.aspx?id=25289.

⁶ https://euroblogas.lt/2021/09/30/lietuva-atsilieka-pagal-darbuotojus-sporto-srity/?fbclid=IwAR0uZHMJy3zp5r1rQ5us1e9R3hEsAjj_zTx8gNC9gbbCHbOtH4okVBLpzsg.

⁷ ES Tarybos išvados dėl trenerių vaidmens visuomenėje 2017-11-22 (14210/17).

⁸ <https://www.antidopingas.lt/antidopingo-taisykliu-pazeidimai/>.

⁹ ŠMSM žemėlapis.

¹⁰ Valstybės kontrolės ataskaita (2019) *Ar užtikrinamas vaikų sveikatos vystymas*.

¹¹ https://www.hi.lt/uploads/pdf/tyrimai/2020/2020_vaidu_gyvensenos_rodikliai_suvestine-ataskaita.pdf.